

Alusvaate- muistelusalkun käyttöohje

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
Salkun käyttöohje	2
Kysymyksiä keskustelun virittämiseksi	3
Yleistä alusvaatteista	4

Salkun sisältämät esineet	sivu
1. Naisten pitkä paita	5
2. Naisten päiväpaita	6
3. Naisten sukkanauhaliivit	7
4. Laamapaita	8
5. Naisten avohousut	9-10
6. Naisten umpihousut	11
7. Aluskerrasto: paita ja housut	12-13
8. Alushame	14
9. Tyttöjen sukkanauhaliivi	15
10. Miesten raidallinen flanellipaita	16
11. Miesten pitkät alushousut	17
12. Jalkarätit 2 kpl	18
 Palautelomakkeita	 19

SALKUN KÄYTTÖOHJE

Muisteluskun esineitä käydään yhdessä läpi vapaasti keskustellen.

1. Ryhmän kooksi sopii 4 - 10 henkeä.
2. Ryhmällä on hyvä olla vetäjä, joka ohjaa keskustelua ja on perehtynyt salkun sisältöön.
3. Esineitä kierrätetään ryhmässä. Kaikkia esineitä saa kosketella ja tutkia.
4. Tarvittaessa ryhmän ohjaaja tai avustaja kierrättää esineitä katseltavina ja kosketeltavina.
5. Kaikkia ryhmän jäseniä rohkaistaan jakamaan toisille niitä ajatuksia, muistoja ja tunteita, joita esineet herättävät.
7. Salkkua voidaan käydä läpi spontaanisti esine kerrallaan tai keskustella niistä asioista ja muistoista, mitä ryhmästä kumpuaa.
8. Anna palautetta salkussa olevalla lomakkeella.
9. Pakkaa tavarat huolella salkkuun.
10. Palauta salkku museolle sovittuna aikana, jotta se on ajoissa seuraavan ryhmän käytössä.

Suomen käsityön museo
Kilpisenkatu 12
40100 Jyväskylä
puh. 014 266 4380
reetta.nikkarikoski@jyvaskyla.fi

KYSYMYKSIÄ KESKUSTELUUN

Millaisia alusvaatteita käytit nuorena tai lapsena?

Valmistettiinko alusvaatteita kotona?

Mitä valmistettiin kotona ja mitä ostettiin?

Mistä materiaalista alusvaatteet olivat?

Oliko alusvaatteissa koristeita?

Missä alusvaatteet pestiin ja kuivattiin?

Saitko lahjoiksi alusvaatteita?

Saiko alushousuista puhua?

Muistatko alusvaatemainoksia?

Mikä alusvaatteissa on tärkeintä?

YLEISTÄ ALUSVAATTEISTA

Alusvaatteiden tehtävänä on suojata ihoa päällysvaatteiden karheudelta, estää päällysvaatteita likaantumasta ihon eritteistä ja toimia lämmikkeenä kylmällä säällä. Alusvaatteiden koko ja muoto ovat seuranneet päällysvaatteiden muotia, muotoa ja kokoa.

Alusvaatteista on käytetty nimitystä liinavaatteet. Liina-sana viittaa pellavaan, liinaan, vaikka alusvaatteiden materiaalina olisikin ollut puuvilla. Liinavaatteiksi on käsitetty alusvaatteiden lisäksi yövaatteet, miesten paidat, esiliinat, nenäliinat ja vuodevaatteet kuten lakanat ja tyynyliinat. Nykyisin liinavaatteiksi miellämme vuodevaatteet, pyyhkeet ja pöytäliinat.

Alusvaatteiden yleinen väri on ollut valkoinen, 1920-luvulla ilmestyivät vaaleanpunainen ja sininen väri alusvaatteisiin.

Alusvaatteiden käytössä on ollut huomattavia eroja kaupungin ja maaseudun asukkaiden välillä, ja siihen ovat vaikuttaneet myös käyttäjien työtehtävät ja ikä. Varakkaamman väestön alusvaatteita on säilynyt, kun taas köyhemmän väestön alusvaatteet on kulutetuksi rievuiksi ja hävitetty.

Tähän salkkuun on koottu muutamia yleisesti käytössä olleita alusvaatteita.

Tekstilähteinä on käytetty mm.

- *Iholla, Yö- ja alusasuja Helsingin yliopistomuseon käsityötieteen kokoelmista -näytelyluettelo 19.11.2009-15.8.2010*
- *Evi-Maija Jarva (1926) Kodin liinavaatteet. WSOY*
- *Taina Myöhänen (2004) Nimettömät näkyvillä, Naisten alushousut ja katsomisen kulttuuriset säännöt pro gradu -tutkielma.*

Salkun kokosi museolehtori Raija Manninen 2018-2019

1. NAISTEN PITKÄ PAITA

Naisten paita on ollut pitkä ja se on toiminut myös alavartalon vaatteena, kun alushousuja ei vielä käytetty. Paidat ovat olleet kaavoitukseltaan yksinkertaisia, koska ne valmistettiin kapeasta kankaasta. Kaksinkertaiseen kankaaseen leikattiin pääntie ja sivuille sivusaumoihin ommeltiin kiilat levittämään paitaa ja kainaloihin kainalotilkut väljyyttä antamaan. Säästäväisyysyistä arkipaidan alaosa ommeltiin karkeasta pellavakankaasta. Tällaista paitaa on kutsuttu kivijalkapaidaksi, kivijalkaosuus jäi hameen alle piiloon.

1800-luvun varakkaamman väen aluspaidat olivat suuria, vaikka käytettiin tiukkaa korsettia, jotta saataisiin kapea vyötärö. Paidat pienenivät ja kevenivät vasta 1920-luvulla, jolloin naisen pukukin lyheni ja yksinkertaistui. Alusvaatteet myös nimikoitiin.

2. NAISTEN PÄIVÄPAITA

Päiväpaita ommeltiin joko suoraksi, jossa etu- ja takakappaleet olivat saman korkuisia tai etu- ja takakappaleet kohosivat korkeammaksi kuin kainalon kohdat.

Paidan koristeena ovat usein olleet käsintehdyt reikäompeleet tai kirjonnat tai pitsit.

Tämän paidan etupuolella on reikäommelta ja paidan yläreunassa on frivoli-teetti eli käypitsiä. Ja paita on ommeltu kokonaan käsin.

3. NAISTEN SUKKANAUHALIIVIT

Sukkanauhaliivit olivat kansannaisen versio korsetista. Liivit ommeltiin tukevasta kankaasta. Liivin alaosan nappeihin kiinnitettiin reikäkuminauhat, joilla sukat kiinnitettiin liiviin. Sukissa oli myös napit.

Liivejä kuten muitakin alusvaatteita on ommeltu kansakoulun käsityötunneilla.

Korsetti eli kureliivi

Korsetin tarkoituksena oli muovata vyötärö mahdollisimman kapeaksi.

Säätyläisnaiset käyttivät korsettia vielä 1800-1900 -lukujen vaihteessa. Korsetit valmistettiin tukevasta kankaasta ja saumanvaroihin ja tikkausväleihin pujotettiin tukiraudat, jotka ennen olivat valaan luuta. Korsetin selkäpuolella oli nyöritys kiristystä varten ja etupuolella hakaset tai napit pukemista helpottamaan.

Kuvan korsetit ovat Helsingin yliopistomuseon käsityötieteen kokoelmista.

Kuva SKM/Hannu Ismola

4. LAAMAPAITA

Laamapaita on puuvillainen vaalea, joustinneuleinen aluspaita ja kaulaaukossa on pitsimäinen nauhakuja.

1800-luvun lopussa saksalainen Dr. Lahmann halusi kehittää paidan materiaalin, joka kestäisi käyttöä ja säilyttäisi joustavuutensa ja lämmittävyyden monien pesujen jälkeenkin.

Suomenkielessä Lahmannin alusvaatteista tuli laamapaitoja ja -housuja.
– keksijänsä nimeä mukaillen.

1960- ja 70-lukujen taitteessa nuoret värjäisivät laamapaitoja t-paidoiksi.

5. NAISTEN AVOHOUSUT

Suurimpien kaupunkien varakkailla naisilla oli alushousuja käytössä jo 1800-luvun alun vuosikymmeninä. Vasta sata vuotta myöhemmin alushousujen käyttö levisi kansan keskuuteen säätyläisperheissä piikoneiden tyttöjen palatessa kotiin. Myös kansakouluissa käsityötunneilla opeteltiin tekemään alushousuja.

Maaseudulla alushousujen käyttö oli tilapäistä esimerkiksi talvisin lähdetessä vieraisille tai kirkkoon, kesällä niitä ei käytetty.

Naisten avohousut

1800-luvulla avohousut muodostuivat kahdesta erillisestä lahkeesta, joita toisiinsa yhdisti etupuolella 10-20 cm:n pituinen sauma tai irralliset lahkeet olivat kiinni vain vyötärökaitaleessa eikä lahkeita yhdistävää saumaa ollut ollenkaan.

Alushousujen lahkeet olivat pitkät ja niiden suissa oli pitsiä. 1900-luvun alussa oli muotia, että pitsit näkyivät hameen helmojen alta. Pitsit kertoivat varakkuudesta ja nuorten tyttöjen taitavuudesta, itsevirkatut pitsit olivat ylpeyden aihe.

Naisten alushousujen käytöstä

Alushousuja hävettiin ja häpeä tuli esille alushousujen pesemisen, kuivattamisen, ostamisen ja teettämisen yhteydessä. Yritettiin olla kuin niitä ei olisikaan. Alushousuihin sopeutuminen oli hidasta; niitä moitittiin hankaliksi, pihdeiksi tai että jalat joutuivat vangiksi.

Avohousuissa pissiminen kävi kuten ennenkin – seisaaltaan. Koska housut koettiin hyvin miehiseksi vaatteeksi ja niitä häpeiltiin, ei naisten alushousuilla ollut nimeä, ne olivat nimettömät. Jalkojen välistä avonaisen housutyyppin nimityksiä olivat: alaköökkin kartiinit, salusiinit, piimälänget ja ukkosen halkasemat.

Housut tehtiin paksusta kankaasta monella saumalla. Alushousuissa käytettiin joustamatonta kangasta vielä 1920-luvulla: pellavaa, puuvillaa, palttinaa tai flannelia, myös silkkiä hienoimpiin. Aivan selvää housumateriaalien tai alushousujen käytön taitekohtaa ei voi osoittaa, sillä monen tavan rinnakkaiselo jatkui 1950-luvulle asti.

Kudos Oy:n Silo-tuotteista tuli 1930-luvulla siloisen ja miellyttävän alusvaatteen arvostettu käsite. Suomen Triכון Allas-alusasuja mainosti itse Miss Eurooppa, Ester Toivonen.

Onko asunne todella katseenkestävä?

Tyylikäs naisellisuus, huoliteltu hienous alkaa niistä intiimeistä vaatekapaleista, jotka useimmiten piilevät silmältä näkymättömissä. Asiallinen, kuostikas kerrasto muodostaa rungon, jolle perustamme tyylikkään pukeutumisen. Atlas-alusvaatteet myötäilevät vartalonne joustavasti ja ryppyttömästi, niiden kudos on pintaahivelevän pehmeä, ne korostavat solakkuuttanne edullisella tavalla.

Atlas-kerrastot ovat hyvän pukeutumisen perusta.

Atlas aina **Atlas**
SUOMEN TRIKOO Tampere

6. NAISTEN UMPIHOUSUT

1920-luvulla käytettiin sivuhalkiollisia housuja, jotka kiinnitettiin vyötäisille nauhalla, niin että housut eivät valahtaneen alas, kun takaosa avattiin luukun tapaan tarpeille kyykistyessä. Kuminauhan käyttö ei ollut vielä yleistä. Lahkeet lyhenivät ja lahkeensuissa käytettiin ostopitsiä.

Housujen kuivaus

Naisten alushousuja ei kuivatettu 1900-luvun alussa näkyvillä. Ne ripustettiin kuivumaan näkymättömiin paikkoihin; takimmaisiksi, muusta pyykistä erilleen tai ohuen liinan tai lakanan alle. Niitä saatettiin kuivattaa yöaikaan tai piilossa saunan katonrajassa tai talon vintillä. Sadepäivänä ne saatettiin kaulata kuivaksi vasta, kun miehet olivat poissa tuvasta. Housuja pidettiin niin häpeällisinä ja niiden julkinen kuivaaminen oli kerrassaan sopimatonta.

7. ALUSKERRASTO

Trikoo, tehdasvalmisteinen neulos mullisti alusvaatetuksen. Se oli joustavaa ja lämmintä. Joustavasta kankaasta tehtiin aluspaita ja -housusettejä eli kerrastoja.

Tampereen Pyyhikkiin perustettiin Suomen ensimmäinen trikootehdas 1903. Trikoo syrjäytti vähitellen 1920-luvulla kankaiset alusvaatteet, mutta trikoisten alusvaatteiden käyttö koko kansan keskuudessa yleistyi vasta vähitellen.

Trikooalushousuja, valmistivat Suomen Trikoo Tampereella ja Kudos Oy Silo Turussa.

Naisten alusvaatepakkauksen kansi 1950-luvulta.

Suomen trikoon tunnetuin tuotemerkki oli Atlas, joka otettiin käyttöön 1931. Atlas alusvaatteista luotiin uudet suositut sarjat 1960 –luvulla, jolloin miehille tulivat Petterit ja naisille Päivikit.

Alusasujen koristelu kehittyi 1960-luvulla vaatimattomista tikkauksista näyttäväksi pitseiksi ja puuvillasta siirryttiin paljolti tekokuituihin.

<https://www.tampere.fi/ekstrat/vapriikki/tekstiilejatampereelta/malus.html>

Nykytekstiili 9-10/1968

8. ALUSHAME

1800-luvun alkupuolella kansannaiset käyttivät hameen alla pitkää paitaa, joka ulottui polven alapuolelle. Kylmällä säällä hameita oli monta päällekkäin ja avantopyykillä saattoi lämmikkeenä olla alushameena turkis- tai toppahame.

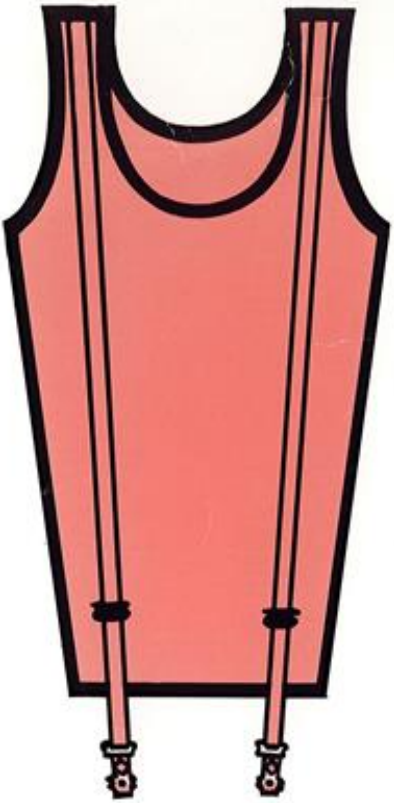
1800-luvun puolivälissä käyttöön tulivat varsinaiset vyötäröalushameet, jotka olivat kotikutoisia ja raidallisia ja yhtä runsaita kuin hameetkin. Myöhemmin alushameet kapenivat, ne ommeltiin viistotuista kappaleista vyötäröltä sileiksi ja usein helmassa oli leveä poimutelma.

Kun päällysvaatteet 1900-luvun alussa kapenivat vartalonmyötäisiksi, tulivat käyttöön liivialushameet. Liivialushameita käytettiin suorien mekkojen alla, varsinkin jos ne olivat ommeltu ohuista läpinäkyvistä kankaista. Tällöin alushame toimi mekon vuorina.

Kuvan alushame lienee 1950-luvulta.

9.TYTTÖJEN SUKKANAUHALIIVI

MERJA
TYTTÖJEN LIIVIT

MERJA liivit ovat tyttöjen mieleen! Ne ovat verrattomat käytössä – miellyttävän lämpimät, käytännölliset, joustavat: ne antavat nuorelle vartalolle täyden liikkumisvapauden!

MERJA sukkanauhaliivit ovat terveelliset: olkapäitten yli ulottuvat tukinauhat tasaa- vat sukkanauhajen painon koko vartalolle. Sukkanauhajen säätö, vaihto sekä irrottaminen pesun ajaksi käy kädenkänteessä.

MERJA liivit ovat tiivistä, ryhtinsä säilyttävää joustinneulosta. Koot 90-160.

Atlas
takaa laadun

SUOMEN TRIKOO

MERJA **TYTTÖJEN LIIVI**

Ennen 1960-lukua, jolloin sukkahousut yleistyivät, tytöt käyttivät vaaleanpunaisen alusasun päällä trikoisia sukkanauhaliivejä. Liivissä oli neljä nauhaa, joiden päässä oli metalliset pitimet, jotka kiinnitettiin krep-
pisukkiin.

10. MIESTEN FLANELLIPAITA

Flanellialusvaatteet olivat lämpimiä ja ne suojasivat ihoa karheilta sarkavaatteilta.

Alusvaateflanelli on pehmeäksi nukattua puuvillakangasta.

Aluspaidat ommeltiin suorista kappaleista. Hartioilla oli kaksinkertainen kaarroke, johon selkäkappale poimutettuna kiinnitettiin.

Kainalon alle ommeltiin tilkku (armastilkku) väljyyttä antamaan.

Kaulus oli suora, matala pystykaulus.

Paita kiinnitettiin napeilla ja myös hihansuissa oli napit.

11. MIESTEN PITKÄT ALUSHOUSUT

Miesten pitkien alushousujen malli vakiintui 1800-luvun lopulla.

Flanellista valmistettuihin alushousuihin kuului hyödyllisiä yksityiskohtia.

Takana vyötäröllä oli napitettava tamppipari, jonka avulla vyötärön kireyttä saattoi säätää.

Yksinkertaisimmillaan säätömahdollisuus oli toteutettu niin, että takana vyötärön halkion molemmin puolin oli napinlävet ja niihin pujotetuilla nauhoilla säädettiin vyötärön pituutta.

Henkseleitä varten housujen etukaarrokkeen molemmille puolille ommeltiin nauha, joka kiinnitettiin housuihin kolmesta kohtaa. Näin muodostuivat lenkki-parit, joista alushousut kiinnitettiin päällyshousujen kanssa samoihin olkaimiin eli henkseleihin. Housujen etuhalkiossa oli nappikiinnitys.

Lahkeensuissa oli halkiot ja halkion reunoissa nauhat, joilla lahkeen leveyttä säädeltiin.

Alushousut valmistettiin ilman sivusaumoja, jos kangas oli riittävän leveää.

12. JALKARÄTIT

Jalkarätti eli levysukka on flanellista tehty suorakaiteen muotoinen kangaskappale, jota on käytetty sukan tilalla tai sukan päällä kengissä.

Jalkarätit (hattarat tai sättärät) kuuluivat perinteiseen kansanomaiseen pukeutumiseen ja säilyivät pisimpään miesten saappaissa ja huovikkaissa, aiemmin niitä käytettiin myös muissa jalkineissa, kuten virsuisissa.

Jalkarättejä käytettiin sotilaspalveluksessa nahkasaappaissa ja ne imivät marssilla erittyvän hien tehokkaasti.

Jalkarätit poistettiin Suomen armeijan käytöstä vähitellen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Sotilas- ja virkapukuohjeesta jalkarätit poistuivat vuonna 2001.

Jalkarättien teksti ja kuvat: Wikipedia

